

“DURKHEİM’İN SOSYOLOJİK METODU,,

Yazan: Roger Lacombe

Kısaltan: Hüseyin Batu

Giriş:

M. Lacombe Durkheim sosyolojisini teşhir ve tenkide başlamadan önce, onun sosyolojiye getirdiği yeniliği ve felsefi etüt üzerine yaptığı etkiyi işaret ediyor. Bununla beraber Durkheim’in ilmi olmayan birçok tarafları vardır. Bu sebepten o, mütahassısların ve filozofların tenkitlerine yol açmıştır. Hakikatte, sosyolojiye tam ilmî bir yüz verebilmek için Durkheim’in ve mektebinin kullandığı metotla yetinmeyip onun eserindeki tez ve iddiaya taallük eden kısımları atıp, ilmi hüviyete sahip verileri sosyolojinin diğer verileriyle işlemek lâzımdır. Lacombe’in yapmak istediği, kısaca, Durkheim metodunda ölecek kısımları, kalacaklardan ayırmaktır:

Sosyolojik anlayış:

Diğer tabiat ilimleri gibi, Durkheim’de sosyolojiyi müspet bir ilim haline koymak istiyor. Bunun için de sosyal hadiselerin de muayyen kanunlara göre cereyan etmesi, yani sosyoloji alanında da determinizm bulunması icabeder. Ancak bu şekilde ilmî akliyecilik insan hattı harekâtına teşmil edilebilir. Burada Durkheim’in tam bir ilim zihniyetile hareket ettiği görülüyor. Fakat bunun arkasında pratik gayelere ulaşmak dileğinin de var olduğunu görmek pek güç değildir. Bu ise büyük bir hatadır. İlim tamamen teorik olmalıdır. Onun üzerine Durkheim in sosyal bir sanat kurmağa çalışması ilmî olmayan birşeydir, Durkheim, fizik kanunları tanımakla nasıl fizik dünyaya hakim olmak mümkünse, sosyal kanunları tanımakla da sosyal hayata hakim olmak kabil olacaktır, demekle, sosyoloji ilminin üzerine yeni bir felsefe kurmuş olmuyor mu?

Bir Durkheim’den önce sosyal vakaların pek çok ayrı ilimler tarafından tetkik edilmiş olduklarını görüyoruz: Mukayeseli tarih, dinler tarihi, siyasal ekonomi, demografi, v.s. gibi. Bunlar Dürkheim’a göre, sistemleri bir olan sosyolojinin ancak branşları olabilirler: çünkü hepsinin konusu sosyal hadiselerdir ve binaenaleyh aynı metodu kullanmaları icap eder. Zaten bu ilimlerin ayrı ayrı çalışmaları. sahaları-

nın belirli ve hudutlu olmayışları dolayısıyla yanlıştır. Durkheime göre, onların hepsini sosyolojide birleştirmekle ilim hüviyetine sahip olmaları imkânı bulunabilir. Çünkü bunlar farklı kaideler kullanıyorlar ve bir çok hususlarda birbirinden habersizdirler. Halbuki muhtelif disiplinlerin tetkik ettiği sosyal olaylar arasında ortak noktalar pek çoktur. Binaenaleyh bu ayrı ilimlerin birleştirilmesi ve müstakillerin çalışamayacaklarını anlamaları gerektir: İşte bu işi Durkheim'in sosyolojisi yapacaktır!

İlmi bir metotla hareket edecek olan sosyolojinin yapacağı ilk ve en önemli iş, "sosyal hadiseleri eşya gibi tetkik etmektir.". Bunun içinde, eskiden edinmiş olduğumuz bütün fikir, telâkki ve inançları, Descartes'in küfesindeki elmalar gibi, kafamızdan söküp atmamız lâzımdır.

Lacombe bu noktayı esaslı buluyor ve Durkheim'in anlayışına karşı şu yolda bir düşünce yürütüyor: Introspection'un da, zor ve keinsiz olmakla beraber objektif bir metot olması lâzım gelir; çünkü insan, ruhî hadiseleri de, evelce kazanılmış hiç bir fikir olmadığı halde, ve dışsel bir müşahede metodu kullanmaksızın, objectif gibi tetkik edebilir. Bununla beraber Durkheim introspection metodunu reddetmiyor; yalnız onun istediği müşahedenin, her hangi neviden olursa yanlış ve eksik yapılmamasıdır. Sosyolog'un sosyal hadiseler karşısında tam bir ilim adamı hüviyeti kazanması zaruridir. Açıkça görülüyor ki, Durkheim felsefî sosyoloji yapan, yani sosyal hadiseleri birliğe ulaştırmak isteyen Auguste Comte ve Spencer'in açtığı yolla, ayrı (münferit) sosyal vakıaları tetkik eden diğer sosyal ilimlerin tuttuğu yolu birleştirmiş oluyor. Durkheim bu şekilde tam ilmî bir sosyoloji yaptığını inançlıdır. Fakat ne yazık ki onun kurduğu sosyoloji tam ilmî hüviyetini kazanamamıştır. Bunu, hâlâ specialiste'lerin ve sosyolog filozofların varlığından anlamak kolaydır. Durkheim sosyolojisini sağlam temellere dayandırabilmek için onu müdafaa etmek ve specialisteler ve filozoflara karşı kullanmak gerektir.

Sosyal vakıaların tabiatı:

Özünlü (Zatî) olarak sosyal vakıalar ruhî nevidendirler. Bunu izah eimek için sosyeteyi gözönüne alalım. Sosyete şüphesiz maddî unsurlardan birleşmiştir. Evler, yollar taşım, makina ve aletler,... gibi... Bunlar sosyal hadiselerdir, fakat sosyal hayatın, bir de hiç sabit kalmıyan ve daima harekette olan devamlı tinsel (manevî) ceryanların yarattığı yaygın (diffus) bir kısmı vardır. İşte yukarda zikrettiğimiz madde vakıaları bu ruh hayatını bir ceryan olarak...

olmasa meydana gelemezler, Şu halde sosyal vakıalar tasavvurlardan ibarettir ve bir bakıma sosyoloji, bir psikolojidir.

Fakat bu tasavvurlar ortaklaşa (maşerî) dir, Şu halde sosyal vakıalar «Sui generis» ruhî hadiselerdir ve ortaklaşa (maşerî) şuuru yaparlar.

Dürkheim sosyal vakıayı «ferdî şuurların dışında var olan, hareket etme, düşünme ve hissetme tarzlarıdır,» diye tarif ediyor. Binaenaleyh sosyal olay parçalarda değil, bu parçaların birleşmesinden meydana gelen bütündedir. (Meselâ suyun vasıfları hidrojen ve oksijende değil, ikisinin birleşerek meydana getirdikleri mürekkeptir.) Şu halde psikolojik hadiseler belirli bir dimağı parçada değil, takat onların topu vasıtasıyla kurulan bütünde bulunurlar. Lacombe, bunu biraz güçlükle kabul edebiliriz diyor : «Şuurları bir molekülün atomlarına benzetmek doğru değildir. Maddî unsurların bir bütünde birleşmelerini mümkün kılan, onların aynı yere, sahip olmaları uzam'ın parçalarından ibaret bulunmalarıdır. Fakat şuurlar aynı bir muhitte birleşmezler ve her biri kendine mahsus şekillere sahip olduklarından, onların geniş bir birlik içinde birleştiklerini iddia etmek daha güç bir şeydir. Zaten bazı nazariyeciler, muhtelif şuurların karışmasıyla yeni bir şuurun meydana geleceğini söylemekte acele etmezler. Müspet olması istenilen bir sosyolojiye temel olarak böyle münakaşa götüren bir ter ortaya atması tehlikeli değildir ? [1]

Durkheim sosyal tasavvurların varlığı ve özelliği hakkında bazı deliller serdediyor. Lacombe bazı pratiklere inanıyor: âhlâk kaidele-ri, hukuk, dil, v. s... gibi. Yalnız bunların benim dışımda oluşu bütün ferdî şuurlarda var olmalarındandır; yoksa hiç bir fertte olmadıklarından değil ! Yalnız bu amellerin her fertte tam olarak bulunmadığını kabul edilebilir. Sonra bu amellerin dışardan alındığını söyleyebiliriz. Fakat onlarda önceki nesillerden yani yine fertlerden alınmıştır. Aynen bir camianın her hangi bir vaziyet karşısında duyduğu hisler, yine ferdî şuurların görünüşüdür. Binaenaleyh ferdî şuurlarla onun dışında ki hisler arasında değil, zamandaş veya dereceli olarak ferdî şuurun işgal eden ruh halleri arasında bir fark gösterilebilir. Şayet sosyal hislerin ferdî psikolojik hallere uymadığı görülüyorsa, bundan sosyal hallerin sui generis psikolojik vakıalar olduğu sonucu çıkarılamaz mı ? Yoksa bunlar maşerî bir şuura mı aittirler ? Her hangi sosyal bir hisle, bu hissi yaşayan fertlerin hisleri arasındaki uçurum gösterilerek bi-zi inandıрмаğa çalışacaklardır... Lacombe'a göre, bu, ancak, grup haline gelen fertlerin, daha önceki hallerde, hepsinde bulunmayan hal-

leri meydan getirmesiyle izah edilebilir. Biz bu ruhi orijinal halleri kişisel şuurlar içinde görüyoruz. Fertlerin basit bir topluluğu yeni olayları doğurur. Binaenaleyh ortaklaşa şuur açık olarak gösterilmiyor.

Durkheim'e göre sosyal pratikler ferdin dışında ortaklaşa bir şuurun varlığın isbat eden "Zorlayıcı," bir karakter gösterirler. Lakombe, bu zorlayıcılık kavramının (mefhumunun) karışık olduğunu ve Durkheim tarafından muhtelif anlamlarda kullanıldığını söylüyor. Meselâ Durkheim Fransızca konuşmak zorunluluğunu bir "contrainle," diye kabul ediyor. Çünkü biz aynı şekilde fizik ve psikolojik zorunluluk içinde yaşıyoruz. M. Goblot'un dediği gibi: "eşyanın imkân şartlarına uymayan her teşebbüs boşa çıkmaya mahkûmdur!," [1]

Lakombe'a göre sosyal diye tavsif edilen olayların bizim dışımızda olmaları onların tabiatını izah etmez. Gerçek manada cebir bir yaptırım (müeyyide) dir. Bu sebeple hukukî veya ahlâksal kaideler bizi zorlarlar. Bu dar manada bile cebrin bir maşerî şuuruna işaret olduğu söylenemez. Çünkü sevdiğimiz, hayran olduğumuz yahut şüphe ettiğimiz bir kimse de, ona karşı koymak istediğimiz zaman üzerimizde cemiyetinkine benzeyen bir tesir bir (prestige) yapabilir. Burada ferdinkiyle cemiyetinki arasında bir fark olduğu söylenebilir de, ferdinkinin özel bir gerçeden hasıl olduğu iddia edilemez. Bununla beraber cemiyetin, tereküp ettiği fertlerden hiç birinde var olmayan bir prestige'i aralarından her birine gösterdiği kabul edilebilir.

Bundan başka sosyal vakıaların dışraklığı (hariciliği) maddî bir şekil altında görünebiliyor. Meselâ ahlâksal ve hukukî kaideler ağızdan ağıza dolaşırken fermüllerle tesbit edilebilir, veya hatta Maden kanununun maddeleri arasında yer alabilirler. Fakat hiç bir şey bu mahsus formüllerin kişisel ruhî hallarde ortak olan hislerin bir intibai olduğunu kabul etmemize mani değildir. [2] Lacombe'a göre ; Durkheim'in "haricilik," delilinin yerinde olabilmesi için, bu mahsus formüllerin ferdî ruh haletlerinden daha önceki hakikî bir gerçe'yi belirttiğini ve sadece onların mahsülü olmadığını göstermesi lâzım gelirdi.

Dürkheim'in bu hususta bir delili daha var: Sosyal vakıalar yalnız sözle yahut yazılı kaidelerde değil, istatikler içinde de görülebilirler. Aşağı yukarı her sene ferdî hareketlerin adedi sabit kalıyor, muntazam bir şekilde değişiyor. Halbuki bu sabite Qutelet'nin istediği gibi, bir sosyetenin bütün fertlerinde ortak olan bazı ruhî hareketlerle izah edilemez. Ancak o çoğunluğun yapmış olduğu fiillerin sabitesini, yani normalini izah edilir; yoksa müstesne görünüşleri, değil! Halbuki

[1]. — İbid.,... Ch : II. p. 28 - 29

[2]. — İrid.,... Ch : II. p. 32.

intihar pek hudutlu bir zümrede görünür. Bunu Tarde'in imitation terimiyle de izah edemeyiz. Nihayet bu sabite ferdin dışında genel bir illetin varlığıyla izah edilebilir. Fizik alemdeki izahlar da aynı değildir? Yalnız bizim yapacağımız fizik yerine sosyolojik bir prensip bulunmaktadır. Bu da ferdi şuurlar dışında sosyal gerçeklerin varlığını kabul etmekle olur.

Lacombe, bunu kabul etmemiz için ciddi bir sebep yoktur, diyor. Ona göre, fertleri intihara sürükleyen sosyal âmil herkese müessirdir, fakat herkes tarafından aynı mukavemetle karşılanmaz. Yani intihar adedinin intizamını, bu sosyal faktör'ün etki sabitesi izah eder. Yeter ki, ona karşı koyan ferdi haller her sene aynı kalsın. Mademki, istatistiklerin elde ettiği illet herkese müessirdir, o halde bu illet ferdi şuurların içinde bulunan fakat her fertte aynı olan bir ruhi illet olabilir.

Hülâsa ortaklaşa tasavvur münakaşa götüren bir hipotez manzarası gösterdiğinden ilmî bir sosyolojiye temel olamaz. Zaten Durkheim bunu izahta üç farklı yol takip ediyor. Bazan, sosyal hadiseleri, meselâ cemiyetin kendi kabul ettiği kaidelere karşı gelen bir hareketi cezalandırmak isteyişini ferdi ve ruhi hallerle izah ediyor. Bazan, ferdi şuurlar içinde bu hallerden bazılarını yerleştiriyor, sonra onları maşerî şuur tabiriyle değiştiriyor. Bazan de, bazı vakıaları izah etmek için sosyal kavramını kullanıyor, fakat onun içine nüfuz etmiyor. Meselâ, bu halde, din duygusunu anlatmak için, onun, ortaklaşa varlığın, uzuvlarından her biri üzerine bıraktığı intiba olduğu söylenecek. Bu halde maşerî şuur sosyolojinin konusu değil, yalnız onun gerektirdiği izahın bir prensibidir...

Bundan sonra Lacombe, Durkheim'in, sosyal hadisenin diğer önemli bir unsuru olarak kabul ettiği *contrainte* cebir tabirini ele alıyor: Durkheim *contrainte*'i şu manalarda kullanıyor; 1) Hayata uyum için insana yükletilen hukukî, ahlâkî, v. s kaidelerin yaptığı cebir, 2) mahvolmamak veya anlaşılmamak için hissettiğimiz cebir. 3) meselâ: şehirlerde toplanmanın bir fikir cereyanından, fertleri bir harekete tazyik eden bir maşerî cebirden doğması.... gibi. Lacombe a göre *contrainte*'in muhtelif manalara alınıyor; ve bunlardan bilhassa 3 üncüsü ruhi determinizmden başka bir şey ifade etmiyor. Zira Lacombe'a göre, yukardaki hareketleri doğuran, zorlayan bir kaidenin etkisi değil; yalnız düşünme ve hareket etme tarzlarının insanî bu şekilde harekete sürüklemeleridir. Kısası ona göre *contrainte* dar ve özel bir manada sosyal vakıayı izah edebilir.!

Durkheim 1) müesseseler, 2) bu teşkilâtların tatbik edildiği tarz

olarak iki çeşit iç - vakıa kategorisi ayırıyordu. Lacombe'a göre, birinci çeşidden olanlar (din, hukuk v. s müesseseleri gibi) bizim üzerimizde cebir tesiri icra edebilirler, fakat ikinciler değil. Görülüyor ki *contrainte* vasfıda iç - vakıayı iyice izak edemiyor.

Durkheim'e göre iç - vakıanın diğer bir vasfı da «bir cemiyette genel oluşudur.» [1] Binaenaleyh onda evrensellik vasfını göremeyiz. Bu sebeple sosyal ve bireysel (ferdî) faktörleri de birbirinden ayırmalıdır. Meselâ intihar'ın şiddeti ferdî değil içtimai bir faktörle izah edilebilir. Halbuki Mauss ve Fauconnet içtimai vakıayı «fertlerin başka bir cemiyette yaşadıkları zaman bulamayacakları düşünme, his ve hareket etme tarzlarıdır,» diye tarif ediyorlar. Bununla beraber, Lacombe'a göre, köklü bir ayrılık olsa da, esasında, bu iki tarif arasında pek büyük fark yoktur.

Sonra Lacombe sosyal tekâmül meselesini ele alıyor. Bu hususta «Comte'un ve diğer sosyoloğ filozofların ve Tarde'in fikirlerini kısmî olarak kabul edebileceğimiz gibi, Durkheim görüşünü de haklı bulabiliriz,» [2] Durkheim'e göre, sosyal tekâmül, iç - sosyal vakıalar arasındaki zorumlu münasebetlerin varlığıyla izah edilebilir. Yalnız buna ferdî yaratışları ve hakikat olmak isteyen insan tabiatının basıncını (tazyikini) de katmak lâzım gelir. Binaenaleyh bir sosyal vakıanın aynı çeşitten bir vakıayla izah edilebileceği à priori'sine inanmağa bir sebep yok.

Ortaklaşa (Maşerî) şuur

Sosyolojinin ilmi bir konusu olabilmesi için, pek tabii, değişmeyen ve ferdî görünüşlerden farklı sosyal hadiselerin varlığına ihtiyac vardır. Bunu elde edebilmek ve psikolojiden sosyolojiyi kurtarmak için Durkheim «maşerî şuur,» diye bir şeyin varlığını kabul ediyor. Lacombe'a göre sosyolojiyi psikolojiden ayırmak için, zihin hallerinin açıkça ayrılmış iki kategorisini tayin etmek mümkün olabilirdi. Durkheim kendi hareket tarzında belki daha kolaylık görüyor. Mamafih bu alanda pek çok güçlüklerle de rastlıyacağı aşikârdır. Meselâ, 1887 de ahlâkın mahiyetini anlatırken, onun Allaha ait bir şey olmadığını Aksine «Conscience Collective» in bir eseri olabileceğini anlatmağa çalışıyordu. Fakat burada Durkheim felsefî anlayışları ifade eden bazı önermeleri ilminin temeli yapıyor ve bu suretle sosyolojiyi kurmağa çalışıyordu. Şu halde müsbet vakıaları izah etmek için ortaya attığı bu tezler sosyolojinin ilim olması bakımından büyük birer yanıltırlar. Durkheim sosyolojisinin kesin olmasını isteyenler ondaki felsefî

[1], — İbid,... Ch : II p. 48 - 49

[2]. — İbid,... Ch : II p. 52 - 53

istikameti ortadan kaldırmalıdır. Bu hususta en önce ortaklaşa şuur meselesi bir tarafa bırakılmalıdır.

Kanunlardaki determinizm:

Bir müspet ilmin kurulabilmesi için bu ilmin konusunu teşkil edecek olan hadiseler arasında belirli münasabetler, yani kanunlar bulunması lâzım geldiğini evvelce söylemiştik. Durkheim'inde yapmak istediği budur. Ona göre, sosyal alanda, ruhi ve maddî diye iki nevi hadise var olduğunu ve maddî hadiselerin, ruhi hadiseler sisteminin bir çeşit görünüşünden başka bir şey olmadığını, biliyoruz. Şuhalde maddî hadiseler (objet) gibi tetkik edilebilirler ve onlar arasındaki belirli, münasebetleri elde etmek suretiyle bütün sosyal organizasyonun tümel (külli) bir izahını yapmak mümkün olabilir. Lacombe'a göre, ruhi hadiseler onun bir nevi sembolleri demek olan maddî hadiselerle nasıl izah edebiliriz? Zira fizik ilminde böyle birşey mevzuubahs oluadığı gibi' bazı içtimâî vakalar henüz bu maddi vakalardan hiçbirine bağlanamaz. Bu hadiseler, hayatın olmakta olan, daha içsel ve hissî kısmını gösterirler, [*]

Durkheim maddî ve ruhi hadiseler arasındaki benzerliği bir tecanüs gibi kabul ediyor ve bütün izahlarını buna göre yapıyor. (Meselâ libre examen'le protestanlığın zayıfladığını iddia etmesi gibi. Halbuki hür fikir aksine ilimde müşterek bir düşünce sistemi hazırlıyor.) Zaten biliyoruz ki, maddî vakalar fikirlerin lisanla ifadesidir. Fakat bir maddî vakıa her zaman aynı fikrin ifadesi değildir. Bu mana. zamana zihniyete, ve cemiyetin sınıflarına göre değişebilir. Durkheim herhangi bir kaidenin, onu kabul eden cemiyetin hislerine zimnen tercüman olduğunu kabul ediyor. Mamafih, yukardada gibi. bu apriori aşikâr değildir. Onun yaptığı psikolojik bir deneyimdir. (tecrip) denilebilir. Hakikatte bu iki vakıa arasına bir nedensellik (illiyet) bağı yerleştirmek mevzuubahistir. Yani mevcut bir maddî vakıaya bağlı olan ruhi hadiseler arasında hangisi böyle bir münasebetin müessiridir, bunu bilmek lâzımdır. Meselâ Durkheim protestanlık ile intihar arasında münasebet buluyor. Fakat intiharın illeti olabilecek başka hadiselcrede protestanlığın zayıflaması sebep olabilir. Binaenaleyh bu sebeplerden hangisinin intiharda esaaslı rol oynadığını bilmek lâzımdır, Durkheim intiharın her hangi şekilde olursa olsun, cemiyetin tamamlığını kaybetmesiyle

[*]. —Bu hususta, *Paul Bureau* da aynı kanaattedir: Ona göre, Durkheim metoduyla ancak cemiyet hayatının eskimiş, adet ve gelenek haline girmiş, yani kısacası tarihleşmiş kısmı izah edebilir, ve esas canlı kısmının izahı yapılmaz.

arttığını söylüyor. Halbuki Lacombe'a göre intiharın azalması için, cemiyetin tamamlığını değil, belirli bir hayatîyet derecesini kazanması gerek ve kâfidir. Aynı zamanda, o, kaideleşmenin fert için bir bah-tiyarlık yerine sıkıntı ve ıztırap vesilesi de olabileceğini katıyor. Durkheim gibi bir vakıanın illetini bulmak için, halk psikolojisi üzerine kurulmuş düşüncelere değil, o vakıayı izah etmeye çalışan en esaslı tefsire müræaat etmek lâzımdır. Burada Durkheim'in hareket ettiği faraziye daima kat'i değildir. Çünkü o maddî vakıaların ruhî vakıalarla tercümesini, insan tabiatının müşterek tecrübesi üzerine kurtulmuş kaba bir bilgi dayandırıyor. Binaenaleyh o ruhiyattan tamamen müstakil bir ilim kurmak istesken âmiyâne ruhiyata müracaata mecbur kalıyor ve bu sebepten sosyalâji teziyle tenakuze düşüyor. Onun hatası, hadiseleri, amiyane ruhiyattan kurtarıp ilmi bir surette tetkik edemeyişidir. Şu halde Durkheim metodunun hiçbir kıymeti yoktur. Yalnız bu metod tashih edilebilir. Bunun için de, Lacombe'a göre, sosyalojinin yalnız hadiseleri teşkik etmesi, ve sosyolojik bir önermenin doğru olabilmesi için de incelenmiş olan maddî vakıalara uygun olması gerektir. Bu hususta. Sosyolojinin psikolojik müşahedelere de baş vurması lâzım gelecektir. Zira sosyolojinin tekâmülü için ferdi şuurları ve fertleri psikolojik surette tetkik etmesi lâzım gelir. Bu şekilde maddî vakıaları meydana çıkarmıya elverişli faraziyeler de bulunabilecektir, Lacombe'a göre. psikolojik fakat metodik bir tetkiki ihtiva etmeyen hiç bir sosyoloji metodu, içtimaî hadiselerle maddî hadiseler arasındaki bağı veya münasebeti izah edemez, Nihayet Durkheim'in metodu sağlam bir temel olabilir, ve onun üstüne daha önceleri F. Le Play mektebinde kullandığı anket usulünü ikâme edip, sosyolojik tetkik tam bir şekilde yapılabilir.

Netice olarak, Durkheim ruhî bir vakıanın tanınması için, onu gösteren dış bir vakıayı, yani onun yerine geçebilecek maddî bir vakıayı tetkik etmek lüzumun ileri sürüyordu. Bu sebepten sosyal vakıa ferdi psikolojiden farklıdır ve sonunda sosyal vakıa kavramı onda maşerî şuur kavramına ulaşıyordu. Binaenaleyh psikolojik metodu reddetmesi zorumlu idi. Fakat, yukarda söylenildiği gibi. Lacombe'a göre sosyolojinin ilim olabilmesi için "maşerî şuur," kavramını bırakması gerektir.

Bundan sonra Lacombe Durkheim'in üzerinde ısrar ettiği determinisme meselesini önemle ele alıyor, Bittabii determinisme bir nedensellik meselesi olduğundan, sosyolojik alanlar finalite'yi uzaklaştırmak lâzımdır. Bu sebeple Durkheim de, bir hadisenin illetiyle onun sağladığı fayda, yahut kısaca fonctionu arasında her zaman bir münasebet yok-

tur ve fonctionla bir vakıanın sebebini izah edemeyiz. Durkheim bu şekilde finalizme'ı reddetmek istiyor. Çünkü biliyor ki finalizme imkânı tazamun eder. Lacombe buna itiraz ediyor. Ona göre bir vakıanın fonction'u da sosyaldır, ve bu vakıa üzerinde tesiri olabilir. Zaten sosyal vakıaların husulünde fonction'ların bir dahil olmasa onları nasıl tanıyabiliriz. Binaenaleyh Lacombe'a göre sosyal vakıanın husulünü nihai bir illetle izah edebiliriz. Hatta Durkheim bile intihar'ı izahında gai illete, farkında olmaksızın, yer veriyor. Esasen ereklikte (gaiyet) yine bir çeşit nedenselliktir (illiyettir), [*] Yani gaiyet M. Goblot,nun dedığıdır. Sonra M. Lacombe Durkheim'in *tarifler meselesini* ele alıyor: Durkheim'e göre tarif bilimin esasıdır. Yalnız sosyolog'un amiyane tabirleri, onlara yeni ve ilmi bir mana vererek kullanması gerekir. İlk olarak, araştırmanın başlangıcında. Durkheim almış olduğu tarifleri esaslı ad ediyor. Yani ona göre, esaslı karakterler diğerlerinden tefrik edilip, tetkik edilen konular tarif edilebilir. Halbuki Lacombe'a göre, ilk elbe edilen harici karakterler. birçok hadiseler serisinde ortak olabilir, fakat hiç bir ilksel benzerlik göstermez. Her ilimde olduğu gibi tarifler ilerledikçe ve derinleştikçe zati kıymetlerini kazanırlar. Binaenaleyh daima ilk tarifler üzerinde ısrar etmek doğru değildir. Sonra Durkheim, tanınması, kolay aşikâr hususiyetlerle birlikte, maddi hususiyetleri de tarifinde esaslı olarak aldığından ekseriya dışsel bir benzerlik için derin bir aykırılığı ihmal ediyor ve bu sebeple tariflerinde (meselâ "intihar,, da olduğu gibi) pek çok hatalara düşüyor.

Bundan başka, Durkheim, tariflerini seçerken bazan muhtelif harici karakterler kullanıyor. Yani bazan muayyen bir ilmi zannettiği tarifi alıyor ve yalnız onunla bir hadiseyi izaha mecbur oluyor, bazan da, âmiyane bir kavramı ele alıyor. Dahası, o tarifi yaparken zikrettiğimiz vasıflarla yetinmiyor; aksine onda bu vasıflara bazan uymıyan a priori bir anlayışın da mevcut olduğunu görüyoruz. Bütün bunlar Durkheim'in bir ilim adamı hüviyetiyle hareket etmediğini gösterir.

Tariften sonra gelen ikinci önemli mesele, *farklı cemiyetleri tasnif meselesidir*. Bu hususta da Durkheim, itiyatlı hareket edecek iken, "halin müstakbel vakıayla değil, müstakbel bir vakıa ihtiyacı tarafından tayinidir,, diyor [2] Anlaşıyor ki M. Lacombe'un bahsettiği gaiyete bir indetermination değil, muayyen bir ihtiyac. muayyen bir harekete müncer olacaktır, manasına gelir. [3]

[1] — La met. scio. de Dunkheim, ch: P. 100

[2] — İdem, ibidem, ch: III. P. 100

[3] — Tabiat ilimleri sahasında dahi tam bir determinisme, in imkânsız olduğunu Boutroux pek açık olarak gösteriyor: H, Botu Du la contingence des lois dela uature.,

Birden bire, tabir caizse à priori bir şekilde sosyal bir sınıflamanın ana hatlarını ortaya atıyor. [1] Sınıflamasında esaslı unsur olarak (composition) derecesini ele alıyor. Maamafih Durkheim de sonra hatasını anlamış ve bu tasnif şeklini kullanmamıştır. Sonraları, cemiyetlerin çok karmaşık olması yüzünden, belli sistemleri (dinî hukukî, ekonomik,.. v.s.) tasnifi daha doğru buldu. Bu şekilde cemiyetleri izah mümkün olacaktı. Demek ilk önce cemiyetlerin unsurlarını tasnif etmeli ve sosyal nevelerin, yani bu unsurların onlara göre tereküp ettiği farklı tiplerin tayini sonra yapılmalıdır. Yalnız Lacombe'a göre cemiyetler daima tekâmül ettiklerinden, bu tiplerin teşkili güçleşir. Binaenaleyh bir cemiyet ya belirli bir zaman içinde, yahut bütün tekâmülü boyunca tasnif edilebilir. Birinci halde müteakip iki hal iki farklı tipe ait olabilir. İkinci şekil tasnifte tekâmül tipleri teşkil edilir, fakat Durkheim'e göre bir cemiyet bütün tekâmülü esnasında büyük bir fark göstermez. Ona göre bir hayvan muhtelif nevelere taksim edilemez. Fakat Lacombe'a göre hayvan muayyen bir zaman ve halden sonra ancestral bir vaziyet alabildiği halde bu cemiyetler için mevzuu bahis olamaz. İki muhtelif cemiyette de muayyen bir zamanda aynı özgürlükleri görmek mümkündür. Sosyolog 3 türlü tasnif yapabilir. 1) cemiyet unsurlarını tasnif (Yani hususi bir noktaî nazardan mütalea edilen cemiyetler). (2 Cemiyet hallerinin tasnifi. 3) Cemiyet tekâmüllerinin tasnifi.... Fakat bütün iş tasnifle bitmiyor. Esas mesele sebep ve sonuç münasebetlerini bulmaktır. Bunun için istatistiklere müracaat edilebilir., fakat eğer müesseselerin illetlerini bizzat kendilerinde aramak lâzım gelirse, tarihe ve etnoğrafyaya başvurmak lâzımdır. Durkheim tarihe başta, etnoğrafyaya ikinci derecede kıymet veriyor. Bununla beraber en ilksel şekilleri bu ikincisi tanıttığı için kıymetlidir. Yalnız Lacombea göre, etnoğrafya, müesseseler arasında tarihî bir *teakup* (succession) teşkil etmemize müsaade etmez. Durkheim bu hususta bazı hatalara düşüyor. Buna rağmen Durkheim sosyal hadiseleri tetkikte müşahede ve tecrübe metodunu kullanması şayanî takdirdir. Tecrübe metodlarından da en kullanışlısı «karşılıklı değişmeler usulü», dür. Bu usulle, muayyen bir zamanda, muhtelif kavimlerdeki aynı müessesesyle, sebeps onuç münasebetiyle ona bağlanabilecek hadiseleri mukayese etmek mümkün olur. Fakat Durkheim bu metodu da daima ilmî bir surette kullanamıyor. Bilhassa intihar da bu gibi hatalara çok tesadüf ediyoruz.

Lâkin Durkheim'e göre, kıymete sahip her içtimaî vetirenin ilk menşei, sosyetenin dayanağında, yani onu teşkil eden kısımların grupmanında mündemiştir. Bu dayanağı teşkil eden iç sosyal muhit ve

[1]. — E. Durkheim, Regles de la methode Sociologique, p, 100

cemiyetin hacmi zamanla değişebilirler. Locombe'a göre, sosyal iç muhite ilk plânda fazla önem vermek tehlikelidir. Sonra grupman tarzı, birleşmede zâtî âmil niçin olsun? Bilâkis onun da maşerî şuurun tâbi bir verimi olması lâzım gelmez mi? Bu sebeple Durkheim'e göre maşerî hayatın bu günkü hadiselerini geçmiş hadiseler izah edebilir, fakat onların illetini cemiyetin bu günkü halinde bulabiliriz. Halbuki diğer ilimlerde illiyet ortadaki iki hadise arasındaki münasebet (relation) gibi görünmüyor mu? Binaenaley sosyal tekâmülde morfolojip vakıaların müessirliği (preponderance) münakaşa götürür bir şeydir. Hem bu evvelden edinilmiş fikirleri atmak gibi ilmî bir prensibe zıttır. Burada, Locembe'a göre Durkheim'in vaziyeti, Karl Marx ve tenkit ettiği S. Mill'inkinden farksızdır. Sosyoloji ilminin mukadderatı için böyle bir tezin do terki zaruridir.

Durkheim sosyolojisinin tenkidini bitirmeden önce, sosyal san'at meselesini de kısaca gözden geçirelim :

Sosyoloji san'ati :

Durkheim, sosyolojiye gerçek bir ilim hüviyeti vermekte ikinci bir noktayı daha göz önünde bulunduruyor; Sosyal hadiseler ararındaki değişmez münasebetleri kavrayarak, bu hadiseler üzerinde tesir icra etmek! Bu vaziyete göre sosyoloji ilmi pratik bir hale çevrilmiştir. Bu hususa Locombe itiraz ediyor: Eğer sosyal hadiselerde determinisme varsa, biz onlar üzerinde tesir yapamayacağız. Çünkü sosyal hadiselerin konusu, yine insanlardır; yani biziz. Şu halde Durkheim'e göre hem tesir icra eden, hem de tesir'e maruz kalan yine kendimiziz. Determinisme prensibine göre bizim müessir (agent) değil, müteessir (agi) olmamız icap eder. Sonra sosyolojideki imkân ve zaruret sahalarını henüz bilmiyoruz. Çünkü sosyal sahada manevî bir hadisenin maddî bir hadiseyi doğurması mevzuubahistir, Bu halde, imkân olduğunu bilseydik, nihayet sosyolojik hadiselere tesir mümkün olurdu. Binaenaleyh bir sosyoloji san'ati mümkün olsa bile, bunu Durkheim gibi a priori bir surette söylemeliyiz. Zaten bilen, yahut muayyeniyetin farkında olan sosyoloji kanunları koyabilir. Fakat artık bunlar geçmiş hadiselerin kanunudur. Üzerlerine bir sosyoloji san'ati kurmamız imkânsızdır.

Sonra Durkheim'e göre aynı gayeye giden bir çok yollar vardır. İlmin ödevi, bize en kesin, en ekonomik, ve basit yolları göstermektir. Bu sosyoloji san'atının yapacağı bir şeydir. Halbuki Locembe'a göre diğer ilimlerden farklı olarak sosyoloji bize ancak vasıtaları gösterebilir. Sosyolojiyi, bu hususta, meselâ tıpla karşılaştıramayız. Sosyolojik

alandaki istisnalar çoktur. Zira tıpta ferden sıhhati, burada ise sosyetenin sıhhati konuşuluyor. Bu sebeple sıhhati hastalıktan, normal patolojikten ayırmak zaruridir. Durkheim'e göre normal genel olan hadisedir. (Bu sebeple cinayet te normaldir!?) Normal faydalıdır ve fakat fayda kavramı normalden geniştir. Lacombe'a göre ise normal'i genel ile, patolojiki de istisnaî tarif etmek doğru değildir. Çünkü anormal sayılan bazı dehalat vardır ki, bunlara patolojik denemez, Normal'i sıhhatliden ayırmak lâzımdır, ve onu faydalı kavramı ile tarif etmelidir. Aksi halde Lacombe'a göre sosyoloji san'ati yapmak mümkün değildir. Çünkü, bu hale göre, genel bir vasıf, tasavvur edilebilen veya mevcut olduğu halde, istisnaî bir manzara arzeden diğer bir vasıftan daha faydasız olabilir. Durkheim'e göre bu faydalınının genel olması ancak çok yavaş bir istifa ile mümkündür. Fakat sosyolojiyi san'atının karşısına daima çıkacak olan esas mesele, bu hususi karakterlerden hangisinin tekâmülüne fayda temin edileceğidir, Yoksa mesele normalin tayini ve işlenmesi değil, onu işleyebileceğimiz manâdır ve bunu yazmak için kullanacağımız vasıtalar, Netice itibariyle, Durkheim'inde kabul ettiği gibi, gaye normal değildir. Onun "normalite du fait," ini değil, fakat, "normalite de droit," sını realize etmelidir.

İşte sosyolojinin esaslı vazifesi budur! Bu halde, Lacombe'a göre Durkheim Zımmen normal'i faydalıyla tarife mecbur olmuştur. Buna rağmen Durkheim normal'i niçin fayda kavramı ile tarif etmiyor? Bunun sebebi genel kavramının daha kolay elde edilebilir ve ciddi bir ilmin temelinde yer alabilir karakterde oluşudur. Buna karşılık fayda kavramı daha karışıktır. Bu kavram ancak çok mükâmil bir ilimde kullanılabilir. Lacombe'a göre fayda kavramı üzerine sosyoloji san'ati kurulabilir; fakat, tabii, elde edilen sonuçlar tam kesin olamaz. Ve bizim içinde yaşadığımız sosyete bir uzviyete benzetilemeyeceğinden, bu sosyeteye tesir ile onu tekâmül ettirmek mümkündür. Gayemiz sadece faaliyetimizi kaideler sistemine hapsedmek, bu günkü sosyal hayatımızı korumak değildir. Sosyoloji bir gayeler araştırmasına yer bırakıyor, demektir. Bu muayyen veya tek bir gaye değil, fakat her hangi bir gayedir.
